

JAHON TA'LIM RIVOJINING QIYOSIY TAHLILI: BARQARORLIK, RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV

Solijonov Yorqinjon
G'ayrat o'g'li

*Qo'qon davlat universiteti O'quv-metodik ta'minot
uslubchisi*

Annotatsiya

Ushbu maqolada jahon ta'lim rivojining hozirgi bosqichi qiyosiy-pedagogik yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda ta'lim tizimlarining barqaror rivojlanish, raqamli transformatsiya, kompetensiyaga yo'naltirilgan o'qitish, inklyuzivlik, ta'lim sifatini baholash hamda boshqaruvning natijadorlikka asoslangan modeli bilan bog'liq jihatlari o'rganildi. Maqolaning nazariy asosini xalqaro tashkilotlar hisobotlari, qiyosiy ta'lim nazariyasi, inson kapitali konsepsiyasi va zamonaviy pedagogik boshqaruv qarashlari tashkil etadi. Tahlil shuni ko'rsatadiki, rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar ta'lim siyosatida umumiy strategik yo'nalishlar yaqinlashib bormoqda, biroq ularning amaliy natijalari moliyaviy resurslar, institutsional salohiyat, o'qituvchi tayyorgarligi va ijtimoiy tenglik mexanizmlariga bevosita bog'liq. Maqolada O'zbekiston ta'lim tizimi uchun xalqaro tajribaning mexanik ko'chirilishi emas, balki milliy ehtiyojlar va mahalliy boshqaruv imkoniyatlariga moslashtirilgan selektiv adaptatsiya zarurligi asoslanadi. Natijalar jahon ta'lim rivoji bir vaqtning o'zida globallashtirish va milliyliklashuv, standartlashuv va differentsiallashtirish, raqamlashtirish va insonparvarlashtirish tendensiyalari kesishgan murakkab jarayon ekanini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: qiyosiy ta'lim, jahon ta'limi, raqamli transformatsiya, kompetensiyaviy yondashuv, ta'lim sifati, barqaror rivojlanish, O'zbekiston ta'limi.

Kirish

XXI asrda ta'lim rivojini alohida mamlakat doirasida izohlash yetarli bo'lmay qoldi, chunki mehnat bozori, bilim iqtisodiyoti, raqamli texnologiyalar, migratsiya, xalqaro akademik mobillik va global raqobat ta'lim tizimlarini o'zaro bog'langan murakkab maydonga aylantirdi. Jahon ta'limi rivojining qiyosiy tahlili aynan shu murakkablikni ko'rish, bir mamlakatdagi islohotning boshqa mamlakatdagi tajribadan nimasi bilan farqlanishini tushunish va mahalliy ta'lim siyosati uchun amaliy xulosa chiqarish imkonini beradi. UNESCOning Global Education Monitoring Report materiallari ta'limda yetakchilik, tenglik va natijadorlik bir-biridan ajratib bo'lmaydigan omillar ekanini ta'kidlaydi; OECDning Education at a Glance indikatorlari esa ta'lim tizimining samaradorligini faqat qamrov ko'rsatkichi bilan

emas, balki o'quv natijalari, bitiruvchilarning bandligi, malaka mosligi, pedagoglar tayyorgarligi va davlat-xususiy xarajatlar nisbatida baholash zarurligini ko'rsatadi. Bunday sharoitda jahon ta'lim rivoji ikki asosiy yo'nalishda namoyon bo'lmoqda: birinchidan, ta'limning umumiy standartlari, xalqaro reytinglar, malaka ramkalari va kredit-modul tizimlari orqali yaqinlashuv kuchaymoqda; ikkinchidan, har bir mamlakat o'zining demografik tarkibi, iqtisodiy imkoniyatlari, madaniy qadriyatlari va institutsional tajribasidan kelib chiqib, islohotlarni o'ziga xos shaklda amalga oshirmoqda. Ta'lim tarixida bunday qarama-qarshi yo'nalishlar avval ham bo'lgan, biroq bugungi farq shundaki, raqamli platformalar va sun'iy intellekt vositalari ta'limdagi o'zgarishlarni tezlashtirdi, pandemiyadan keyingi davr esa maktab, kollej, universitet va norasmiy o'quv muhitlari o'rtasidagi chegaralarni ancha yumshatdi. Rivojlangan davlatlarda ta'limning ustuvor vazifasi ko'pincha innovatsion kompetensiyalarni chuqurlashtirish, kreativ iqtisodiyotga mos kadr tayyorlash va umr davomida o'qish tizimini mustahkamlash bo'lsa, rivojlanayotgan davlatlarda asosiy muammo qamrov, infratuzilma, o'qituvchi salohiyati va hududlararo tengsizlikni kamaytirish bilan bog'liq bo'lib qolmoqda. Shunga qaramay, ikkala guruh uchun ham umumiy savol bitta: ta'lim tizimi fuqaroga faqat diplom beradimi yoki uning real hayotiy va kasbiy masalalarni hal qilish salohiyatini oshiradimi? Mazkur maqola ana shu savol atrofida jahon ta'lim rivojining muhim tendensiyalarini qiyosiy tahlil qiladi va O'zbekiston sharoitida ulardan foydalanishning ehtiyotkor, ilmiy asoslangan va institutsional jihatdan barqaror yo'llarini ko'rsatishga intiladi.

Materiallar va metodlar

Tadqiqot metodologiyasi qiyosiy-pedagogik tahlil, tizimli yondashuv, hujjatlar kontent-tahlili, normativ-huquqiy manbalarni sharhlash hamda xalqaro indikatorlarni mantiqiy taqqoslash usullariga tayandi. Materiallar sifatida UNESCO, OECD, World Bank, UNICEF, Eurydice va boshqa xalqaro tashkilotlarning ta'limga oid hisobotlari, O'zbekiston Respublikasining ta'lim sohasidagi strategik hujjatlari, 2030-yilgacha mo'ljallangan rivojlanish konsepsiyalari, umumiy o'rta va professional ta'limga doir islohot materiallari, shuningdek, qiyosiy ta'lim nazariyasiga oid ilmiy adabiyotlar tanlab olindi. Maqolada statistik ma'lumotlar mustaqil empirik o'lchov sifatida emas, balki siyosiy-pedagogik tendensiyalarni izohlovchi ikkilamchi manba sifatida qo'llandi; bu yondashuv sun'iy umumlashtirish xavfini kamaytiradi va ta'lim tizimlarini faqat raqamlar bilan emas, balki ularning institutsional, ijtimoiy va madaniy konteksti bilan birgalikda talqin qilishga imkon beradi. Qiyosiy tahlilda uch mezon tanlandi: birinchi mezon — ta'limga kirish va teng imkoniyatlar darajasi; ikkinchi mezon — ta'lim mazmuni va o'quv natijalarining zamonaviy iqtisodiyot talablariga mosligi; uchinchi mezon — boshqaruv, moliyalashtirish va sifat kafolati mexanizmlarining barqarorligi. Tadqiqotda mamlakatlar kesimida to'g'ridan-to'g'ri reyting tuzish maqsad qilinmadi, chunki turli tizimlar tarixiy, moliyaviy va demografik sharoit jihatidan keskin farq qiladi. Aksincha, maqolaning asosiy maqsadi xalqaro tajribada takrorlanayotgan umumiy qonuniyatlarni ajratish, ularning O'zbekiston ta'lim siyosati uchun ahamiyatini belgilash va qiyosiy tahlilni amaliy tavsiyaga aylantirishdan iborat bo'ldi. Shu sababli tadqiqotda nazariy tushunchalar real islohot yo'nalishlari bilan bog'landi, ta'limdagi modernizatsiya esa faqat texnik yangilanish

emas, balki qadriyat, boshqaruv, baholash va resurs taqsimotini qamrab oladigan ko‘p qavatli jarayon sifatida ko‘rib chiqildi.

Natijalar

Tahlil natijalari jahon ta‘lim rivojida bir nechta yetakchi tendensiya shakllanganini ko‘rsatdi. Birinchi tendensiya — ta‘limning kompetensiyaviy modelga o‘tishi bo‘lib, bu modelda o‘quvchi yoki talaba bilimni takrorlovchi subyekt emas, balki bilimni qo‘llovchi, muammo yechuvchi, hamkorlik qiluvchi va o‘z-o‘zini rivojlantiruvchi shaxs sifatida qaraladi. Finlandiya, Singapur, Kanada, Estoniya kabi mamlakatlarda kompetensiyaviy yondashuv o‘quv dasturi, baholash, pedagog tayyorgarligi va maktab boshqaruvini birgalikda yangilash orqali qo‘llanadi; faqat darslikni o‘zgartirish bilan cheklanilgan tizimlarda esa bu yondashuv ko‘pincha rasmiy shior darajasida qolib ketadi. Ikkinchi tendensiya — raqamli transformatsiya bo‘lib, u kompyuter sinflari sonini ko‘paytirishdan ko‘ra kengroq jarayondir: raqamli resurslar, o‘quv analitikasi, masofaviy ta‘lim, elektron baholash, individual ta‘lim trayektoriyasi, ochiq ta‘lim platformalari va o‘qituvchining raqamli pedagogik kompetensiyasi bitta ekotizim sifatida ishlaganda real natija beradi. Pandemiya davri ko‘rsatganidek, texnologiya mavjudligi avtomatik ravishda ta‘lim sifatini oshirmaydi; aksincha, metodika, aloqa madaniyati va o‘qituvchi tayyorgarligi bo‘lmasa, raqamli vosita ijtimoiy tengsizlikni yanada ko‘rinadigan qiladi. Uchinchi tendensiya — ta‘limda tenglik va inklyuzivlikning markaziy mezonga aylanishidir. Bugun ta‘lim siyosati faqat yuqori natijali maktablarni ko‘paytirish bilan emas, balki chekka hudud, ijtimoiy himoyaga muhtoj oila, nogironligi bo‘lgan bola, til va madaniyat jihatidan farqli guruhlar uchun real imkoniyat yaratish bilan baholanmoqda. To‘rtinchi tendensiya — sifat kafolati va hisobdorlik mexanizmlarining kuchayishi. Davlatlar xalqaro baholash dasturlari, milliy monitoring, maktab ichki baholashi, akkreditatsiya, pedagog attestatsiyasi va mehnat bozori indikatorlari orqali ta‘lim natijalarini kuzatishga harakat qilmoqda. Biroq hisobdorlik haddan tashqari byurokratik shakl olsa, maktab va o‘qituvchilar natija uchun emas, hujjat uchun ishlashga majbur bo‘ladi; shu bois ilg‘or tizimlarda tashqi nazorat bilan kasbiy ishonch o‘rtasida muvozanat saqlashga alohida e‘tibor beriladi. Beshinchi tendensiya — umr davomida o‘qish konsepsiyasining institutsional tus olishi. Ilgari ta‘lim asosan bolalik va yoshlik davri bilan bog‘langan bo‘lsa, bugungi mehnat bozori har bir mutaxassisdan doimiy qayta tayyorlanish, mikro-malaka olish, qisqa muddatli sertifikatlar orqali kompetensiyalarini yangilashni talab qilmoqda. Bu holat oliy ta‘lim, professional ta‘lim va kattalar ta‘limi o‘rtasidagi aloqani kuchaytiradi. O‘zbekiston uchun natijalar shuni anglatadiki, xalqaro tajribadan foydalanishda tayyor modelni ko‘chirish emas, balki mahalliy ehtiyojlarga mos keladigan mexanizmlarni tanlash lozim: masalan, Estoniyaning raqamli ta‘lim tajribasi foydali, lekin uni qo‘llash uchun maktab interneti, o‘qituvchi malakasi, kontent sifati va ma‘lumotlar xavfsizligi birgalikda ta‘minlanishi kerak; Germaniyaning dual ta‘lim elementlari professional ta‘lim uchun muhim, ammo ish beruvchi mas‘uliyati va korxona-maktab hamkorligi real huquqiy va iqtisodiy asosga ega bo‘lmasa, natija cheklangan bo‘ladi. Demak, jahon ta‘lim rivoji O‘zbekiston uchun tayyor retsept emas, balki tanqidiy o‘rganiladigan tajribalar maydonidir. Bundan tashqari, qiyosiy tahlil ta‘lim tizimlarida islohotlarning muvaffaqiyati ko‘pincha siyosiy qarorning o‘zidan emas, uni amalga oshirish

zanjirining izchilligidan kelib chiqishini ko'rsatdi. Masalan, yuqori natijaga erishgan davlatlar tajribasida o'quv dasturini yangilash bilan bir vaqtda o'qituvchilarni tayyorlash, darslik va raqamli resurslarni moslashtirish, maktab rahbarlarining pedagogik yetakchiligini kuchaytirish, baholash mezonlarini qayta ko'rib chiqish va ota-onalar bilan muloqot mexanizmlarini yo'lga qo'yish kuzatiladi. Islohot bir bo'g'inda to'xtab qolsa, tizimning boshqa qismlari uni qo'llab-quvvatlamaydi. Shuningdek, qiyosiy tahlil ta'limda natijadorlik tushunchasi tobora ko'p o'lchamli bo'layotganini ko'rsatdi: endilikda savodxonlik va matematik ko'nikmalar bilan birga, raqamli madaniyat, fuqarolik mas'uliyati, ekologik tafakkur, media savodxonlik, ijtimoiy-emotsional ko'nikmalar va kreativlik ham muhim natija sifatida qaralmoqda. Bu holat o'quv dasturlariga qo'shimcha yuk emas, balki ta'lim mazmunining hayot bilan bog'lanishidir. Rivojlangan mamlakatlar tajribasida ta'lim sifati monitoringi ko'pincha maktabni jazolash uchun emas, tizimga yordam berish uchun ishlaydi: past natija aniqlansa, qo'shimcha metodik yordam, rahbarlar uchun trening, o'qituvchi mentorligi va resurslarni qayta taqsimlash mexanizmlari ishga tushadi. Rivojlanayotgan davlatlarda esa ko'pincha monitoring natijasi hujjatli hisobotga aylanib, maktabga real yordam yetib bormaydi; bu tafovut qiyosiy tahlil uchun eng muhim xulosalardan biridir. O'zbekiston sharoitida xalqaro tajribani o'rganishda aynan shu ichki mexanizmga e'tibor qaratish zarur: kompetensiyaviy yondashuvni joriy qilish uchun o'quv dasturi, baholash, darslik, o'qituvchi malakasi va sinf amaliyoti bitta mantiqqa bo'ysunishi lozim. Raqamli transformatsiya uchun esa platforma yaratish yetarli emas; o'qituvchining raqamli metodikasi, o'quvchining xavfsiz internet madaniyati, ma'lumotlar maxfiyligi, kontent sifati va texnik xizmat ko'rsatish barqaror bo'lishi zarur. Qiyosiy natijalar yana shuni ko'rsatdiki, ta'lim tizimi ichida ishonch muhitining mavjudligi ham sifatga kuchli ta'sir qiladi. Ishonch yuqori bo'lgan tizimlarda o'qituvchi professional qaror qabul qilishda erkinroq, rahbar pedagogik jamoaga tayanuvchi, ota-ona maktab bilan hamkorlik qiluvchi, baholash esa adolatli qabul qilinadi. Ishonch past bo'lgan tizimlarda esa nazorat ko'payadi, lekin bu nazorat har doim ham sifatni oshirmaydi; aksincha, rasmiyatchilikni kuchaytirishi mumkin. Demak, jahon ta'lim rivojining qiyosiy tahlili faqat pedagogik modelni emas, boshqaruv madaniyatini ham o'rganishni talab qiladi.

Muhokama

Jahon ta'lim rivojini qiyosiy baholashda eng nozik masala — natijador tizimlarning tashqi belgisini emas, ichki ishlash mexanizmini tushunishdir. Ko'plab mamlakatlar reytinglarda yuqori o'rin egallagan tizimlarning darsliklari, baholash shakllari yoki kredit birliklarini tezda o'zlashtirishga urinadi, lekin bu elementlar o'zining institutsional muhitidan ajratilganda kutilgan natijani bermaydi. Masalan, kompetensiyaviy o'quv dasturi o'qituvchiga metodik erkinlik, baholashda moslashuvchanlik va sinfda faol o'qitish strategiyalaridan foydalanish imkoniyati berilgandagina ishlaydi; aks holda u eski reproduktiv darsning yangi nomiga aylanadi. Raqamli transformatsiya ham shunday: agar ta'lim boshqaruvi ma'lumotlarga asoslangan qaror qabul qilmasa, elektron jurnal va platformalar pedagogik tahlil vositasi emas, qo'shimcha yuk bo'lib qoladi. Qiyosiy tahlil O'zbekiston uchun uchta muhim ogohlantirish beradi. Birinchisi, ta'lim islohoti doimo kompleks bo'lishi kerak: o'quv dasturi, pedagog tayyorgarligi, baholash, moliyalashtirish va boshqaruv

ajratilgan holda emas, bitta zanjir sifatida yangilanadi. Ikkinchisi, xalqaro standartni qabul qilish milliy o'zlikdan voz kechish degani emas; aksincha, zamonaviy kompetensiyalar milliy til, madaniyat, tarixiy xotira va fuqarolik qadriyatlari bilan uyg'unlashganda ta'lim mazmuni kuchliroq bo'ladi. Uchinchisi, ta'limda tezkor natija kutish xatodir, chunki maktab sifati, pedagog salohiyati va o'quv madaniyati uzoq muddatli investitsiya talab qiladi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, eng barqaror tizimlar siyosiy sikllardan mustaqil, professional ekspertiza bilan qo'llab-quvvatlangan va jamiyat bilan muloqotga ochiq bo'lgan ta'lim siyosatini yuritadi. Bu jihatdan O'zbekiston ta'lim tizimida boshlangan raqamlashtirish, kompetensiyaviy yondashuv, professional ta'limni qayta tashkil etish, xalqaro baholashlarda qatnashish va oliy ta'limni internatsionallashtirish jarayonlari muhim imkoniyat yaratadi. Biroq bu imkoniyatni real natijaga aylantirish uchun hududlar kesimida resurslar farqini kamaytirish, metodik xizmat sifatini oshirish, o'qituvchi mehnatini mazmunan qo'llab-quvvatlash, mahalliy ta'lim boshqaruvchilarining tahliliy salohiyatini kuchaytirish va barcha islohotlarda o'quvchining haqiqiy o'quv tajribasini asosiy mezon sifatida olish talab etiladi. Aks holda, jahon tajribasi bilan yaqinlashish tashqi terminlar darajasida qoladi, tizimning ichki sifati esa yetarlicha o'zgarmaydi. Ilmiy nuqtayi nazardan qaraganda, eng maqbul yo'l — selektiv adaptatsiya, ya'ni xalqaro tajribadan milliy tizimga mos, dalillar bilan asoslangan, bosqichma-bosqich joriy qilinadigan elementlarni tanlashdir. O'zbekiston uchun qiyosiy tahlilning amaliy qiymati shundaki, u milliy ta'lim siyosatida ustuvorliklarni aniq belgilashga yordam beradi. Agar ta'lim tizimi bir vaqtning o'zida juda ko'p yo'nalishni e'lon qilib, ularning har biri uchun yetarli resurs, kadr va metodik qo'llab-quvvatlash yaratmasa, islohot charchog'i paydo bo'ladi. Ilg'or davlatlar tajribasi islohotlar ketma-ketligi muhim ekanini ko'rsatadi: avvalo o'qituvchi tayyorgarligi va o'quv dasturi moslashtiriladi, keyin baholash tizimi yangilanadi, so'ngra raqamli vositalar va hisobdorlik mexanizmlari chuqurlashtiriladi. Aksincha, baholashni keskin o'zgartirib, o'qituvchini tayyorlamaslik pedagogik qarshilikni kuchaytiradi. Shuningdek, qiyosiy tahlil ta'limda mahalliy tajribani qadrlash zarurligini ham ko'rsatadi. Har bir xalqaro modelning orqasida o'sha mamlakatning madaniyati, iqtisodiyoti, boshqaruv an'anasi va jamiyat kutuvi turadi. Masalan, Finlandiya tajribasida o'qituvchiga ishonch yuqori, Singapur tajribasida markazlashgan strategik rejalashtirish kuchli, Germaniya tajribasida ish beruvchi va professional ta'lim aloqasi tarixiy shakllangan, Estoniya tajribasida davlat xizmatlari va maktab ta'limi raqamli ekotizimga tayangan. Bu tajribalarning har biri O'zbekiston uchun foydali, ammo ularni bir-biriga qo'shib, tayyor aralashma sifatida qo'llash ilmiy jihatdan ehtiyotkorlikni talab qiladi. Milliy tizimda avvalo qaysi muammo eng keskinligi aniqlanishi lozim: ayrim hududlarda infratuzilma, ayrim joylarda pedagog salohiyati, boshqa joylarda boshqaruv sifati yoki ota-onalar bilan hamkorlik ustuvor bo'lishi mumkin. Shunga ko'ra qiyosiy tajriba differensial qo'llanishi kerak. Ta'lim rivoji haqidagi global diskursda yana bir muhim masala — insonparvarlikni yo'qotmaslikdir. Raqamlar, reytinglar, platformalar va indikatorlar zarur, lekin ta'limning markazida baribir bola, talaba va o'qituvchi turadi. Agar modernizatsiya insoniy munosabat, tarbiya, adolat va ruhiy xavfsizlikni chetga sursa, texnik jihatdan zamonaviy, lekin pedagogik jihatdan sovuq tizim paydo bo'ladi. Shuning uchun O'zbekiston ta'limi xalqaro tajribadan foydalanar ekan, milliy tarbiya

an'analari, ona tili, madaniy meros va jamoaviy mas'uliyat qadriyatlarini zamonaviy kompetensiyalar bilan uyg'unlashtirishi lozim. Ana shunda qiyosiy tahlil ko'r-ko'rona ergashish emas, milliy rivojlanish uchun ilmiy kompas vazifasini bajaradi. Amaliy tavsiyalar nuqtayi nazaridan jahon ta'lim tajribasini O'zbekiston sharoitida qo'llash uchun to'rt bosqichli seleksiya mexanizmi taklif etish mumkin. Birinchi bosqichda xalqaro tajriba tashqi obro'siga qarab emas, hal qilinayotgan muammo bilan mosligiga qarab tanlanadi; masalan, o'quvchilarda o'qish savodxonligi muammosi bo'lsa, raqamli universitet modeli emas, boshlang'ich savodxonlikni kuchaytirgan tizimlar tajribasi o'rganiladi. Ikkinchi bosqichda tanlangan tajribaning institutsional sharti aniqlanadi: u qanday o'qituvchi tayyorgarligi, qanday budjet, qanday boshqaruv madaniyati va qanday baholash tizimi bilan ishlayotgani tahlil qilinadi. Uchinchi bosqichda kichik pilot hudud yoki muassasa tanlanib, model sinovdan o'tkaziladi; pilot natijalari faqat muvaffaqiyat hikoyasi sifatida emas, xato va cheklovlari bilan birga tahlil qilinadi. To'rtinchi bosqichda kengaytirish qarori dalil asosida qabul qilinadi. Bu mexanizm ta'lim siyosatida shoshma-shosharlikni kamaytiradi va xalqaro tajribani mahalliy tizimga ongli moslashtirishga xizmat qiladi. Qiyosiy tahlilda e'tibor berilishi kerak bo'lgan yana bir jihat — o'quvchi va talabaning subyektiv tajribasi. Xalqaro hisobotlar ko'pincha makroindikatorlar bilan ishlaydi, ammo real ta'lim sifati sinfda, auditoriyada, ustaxonada va onlayn platformadagi kundalik tajribada shakllanadi. O'quvchi darsda savol bera olyaptimi, xato qilganda qo'llab-quvvatlanadimi, topshiriq hayotga bog'langanmi, o'qituvchi qayta aloqa beryaptimi, raqamli platforma unga yordam beryaptimi yoki ortiqcha yuk bo'lyaptimi — mana shu savollar global tendensiyalarni mahalliy o'lchamga tushiradi. Shuning uchun qiyosiy ta'lim tadqiqotlari makrostatistika bilan birga mikro-pedagogik kuzatuv, suhbat, dars tahlili va o'quv materiallari ekspertizasini ham o'z ichiga olishi zarur. O'zbekiston ta'limida ilmiy-tadqiqot institutlari, universitetlar va amaliy maktablar o'rtasidagi hamkorlik kuchaysa, xalqaro tajribani mahalliy sinf amaliyotiga moslashtirish ancha sifatli bo'ladi. Qiyosiy ta'lim tadqiqotlarida yana bir muhim yondashuv — indikatorlarni kontekst bilan birga o'qishdir. Masalan, bir mamlakatning xalqaro baholashdagi yuqori natijasi uning o'quv dasturi kuchli ekanini ko'rsatishi mumkin, lekin bu natijaning ortida maktabgacha ta'lim qamrovi, oilaviy kitobxonlik madaniyati, o'qituvchi tanlov tizimi, ijtimoiy tenglik siyosati va maktabdan tashqari ta'lim imkoniyatlari ham turadi. Agar tahlil faqat yakuniy ballga qarasa, sabablarni noto'g'ri talqin qilish xavfi paydo bo'ladi. O'zbekiston ta'limi uchun xalqaro reytinglar va indikatorlar foydali yo'l ko'rsatuvchi bo'lishi mumkin, biroq ular milliy maqsadning o'rnini bosmasligi kerak. Milliy maqsad o'zbek tilida puxta savodxon, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni anglaydigan, zamonaviy kasbiy ko'nikmaga ega, raqamli muhitda mas'uliyatli va ijodiy fikrlaydigan avlodni tarbiyalashdan iborat. Shu maqsadga xizmat qiladigan har qanday xalqaro tajriba qimmatli; xizmat qilmaydigan yoki mahalliy sharoitga mos kelmaydigan tajriba esa obro'li bo'lsa ham ehtiyotkor baholanishi kerak. Qiyosiy tahlilning yana bir foydasi — u milliy tizimdagi ichki xilma-xillikni ko'rsatadi. Mamlakat ichida ham shahar va qishloq, markaz va chekka hudud, ixtisoslashtirilgan va oddiy maktab, tajribali va yangi pedagoglar o'rtasida farq mavjud. Shuning uchun xalqaro tajribani mahalliy tajriba bilan qiyoslash, eng yaxshi milliy amaliyotlarni aniqlash va ularni tizim ichida tarqatish ham muhim. Ba'zan eng foydali innovatsiya

chet eldan emas, o'zimizdagi fidoyi o'qituvchi yoki samarali maktab tajribasidan chiqadi; ilmiy boshqaruvning vazifasi ana shu tajribani ko'rish, dalillash va kengaytirishdir. Shunday ekan, jahon ta'lim rivojini qiyosiy o'rganish milliy tajribani kamsitish emas, uni kengroq ilmiy manzara ichida anglashdir. Tadqiqotdan kelib chiqadigan yana bir ilmiy xulosa shundaki, qiyosiy ta'lim tahlili doimiy monitoringga aylanishi kerak. Bir martalik maqola yoki hisobot muayyan davr manzarasini beradi, ammo ta'lim tizimlari tez o'zgarayotgani uchun har yili ustuvor indikatorlar qayta ko'rib chiqilishi lozim. O'zbekiston universitetlari va ilmiy markazlari qiyosiy ta'lim bo'yicha milliy observatoriya yoki tahliliy platforma yaratishi mumkin. Bunday platforma xalqaro hisobotlarni tarjima qilish bilan cheklanmay, ularni mahalliy maktab, professional ta'lim va oliy ta'lim amaliyoti bilan solishtiradi, pilot loyihalar natijasini kuzatadi, hududiy farqlarni aniqlaydi va siyosiy qarorlar uchun qisqa tahliliy ma'lumotlar tayyorlaydi. Natijada ilmiy tadqiqot va boshqaruv o'rtasidagi masofa qisqaradi. Bundan tashqari, pedagogika yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar ham qiyosiy ta'lim asoslarini o'rganishi zarur, chunki kelajakdagi o'qituvchi faqat o'z darsligini emas, dunyoda ta'lim qanday rivojlanayotganini ham tushunsa, kasbiy tafakkuri kengayadi. Bunday bilim uni ko'r-ko'rona ergashishdan ham, yangilikdan asossiz qo'rqishdan ham saqlaydi. Qiyosiy tahlilning tarbiyaviy qiymati ham bor: u ta'lim tizimining kuchli va zaif tomonlarini xolis ko'rishga, yutuqlardan faxrlanish bilan birga muammolarni yashirmaslikka o'rgatadi. Shu jihatdan maqolada ilgari surilgan yondashuv ilmiy, amaliy va strategik ahamiyatga ega. Shuningdek, maqola doirasida qiyosiy tahlilning amaliy samarasi ta'lim tizimida ilmiy qaror qabul qilish madaniyatini rivojlantirish bilan bog'liq ekani aniqlanadi. Har bir yangi yondashuv joriy etilishidan oldin uning pedagogik maqsadi, kutilayotgan natijasi, resurs talabi, xavf omillari va baholash mexanizmi aniqlanishi lozim. Bu oddiy byurokratik bosqich emas, balki islohotni xatodan himoya qiladigan ilmiy himoya qatlamidir. Ta'lim tizimida tajriba, tahlil, qayta aloqa va tuzatish sikli qanchalik mustahkam bo'lsa, xalqaro tajribadan foydalanish shunchalik samarali bo'ladi. Shu sababli qiyosiy tahlil pedagogik siyosatning doimiy hamrohi bo'lishi kerak.

Xulosa

Maqolada olib borilgan qiyosiy tahlil jahon ta'lim rivoji raqamli texnologiyalar, kompetensiyaviy yondashuv, inklyuzivlik, sifat kafolati, umr davomida o'qish va natijador boshqaruv kabi o'zaro bog'liq yo'nalishlar asosida shakllanayotganini ko'rsatdi. Ta'lim tizimlarining muvaffaqiyati alohida islohot tadbiriga emas, balki mazmun, metodika, boshqaruv, moliya va baholash o'rtasidagi uyg'unlikka bog'liq. Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, yuqori natijaga erishgan tizimlarda o'qituvchi kasbiy avtonomiyasi, kuchli metodik qo'llab-quvvatlash, real vaqtga yaqin monitoring, adolatli resurs taqsimoti va jamiyat ishonchi muhim rol o'ynaydi. Rivojlanayotgan davlatlar, jumladan O'zbekiston uchun esa asosiy vazifa xalqaro tajribani o'zlashtirish bilan birga, ta'limdagi hududiy tengsizlik, infratuzilma, pedagog tayyorgarligi va mehnat bozori bilan aloqadorlik muammolarini tizimli hal qilishdan iborat. Xulosa sifatida aytish mumkinki, jahon ta'lim rivojining qiyosiy tahlili oddiy tajriba almashish emas, balki strategik o'rganish vositasidir. O'zbekiston sharoitida bu vositadan samarali foydalanish uchun har bir xalqaro model tanqidiy baholanishi, milliy ehtiyojlar bilan solishtirilishi va real boshqaruv imkoniyatlari bilan

uyg'unlashtirilishi lozim. Ta'lim tizimi o'zgarishining pirovard maqsadi esa reyting ko'rsatkichini oshirish bilan cheklanmaydi; u mustaqil fikrlaydigan, kasbiy jihatdan moslashuvchan, ijtimoiy mas'uliyatli va o'zgaruvchan dunyoda o'z o'rnini topa oladigan shaxsni shakllantirishdan iboratdir. Shu ma'noda qiyosiy tahlil ta'lim siyosati uchun ko'zgu vazifasini bajaradi: u boshqa tizimlarning kuchli tomonlarini ko'rsatadi, lekin eng muhim qarorni milliy ilmiy-pedagogik tafakkur qabul qilishi kerak. Yakuniy xulosa sifatida shuni qo'shimcha qilish lozimki, jahon ta'lim rivojining qiyosiy tahlili milliy ta'lim siyosatini muvozanatlashtiruvchi ilmiy vosita bo'lishi mumkin. U bir tomondan, O'zbekiston ta'lim tizimini global standartlardan uzilib qolishdan saqlaydi; ikkinchi tomondan, har bir moda bo'lgan yondashuvni tanqidiy filtrsiz qabul qilish xavfini kamaytiradi. Eng muhim vazifa xalqaro tajriba, milliy qadriyat, hududiy ehtiyoj va pedagogik real imkoniyatlar o'rtasida ongli muvozanat yaratishdir. Bunda ilmiy hamjamiyatning roli kuchayishi kerak: universitetlar, tadqiqotchilar, metodistlar va maktab amaliyotchilari islohotlarning faqat ijrochisi emas, balki ularning mazmuniy ekspertiga aylanishi zarur. Ta'lim siyosati dalilga tayangan, lekin insonparvarlikni yo'qotmagan bo'lsa, qiyosiy tajriba haqiqiy rivojlanish omiliga aylanadi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. UNESCO. (2024). Global Education Monitoring Report 2024/5: Leadership in education – Lead for learning. Paris: UNESCO.
2. UNESCO. (2026). Global Education Monitoring Report: Education and justice – Learning to build just societies. Paris: UNESCO.
3. OECD. (2025). Education at a Glance 2025: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing.
4. World Bank, UNESCO & GEM Report. (2024). Education Finance Watch 2024. Washington, DC: World Bank.
5. UNICEF Uzbekistan. (2024). General secondary education: competency-based, gender-responsive and inclusive curriculum. Tashkent: UNICEF.
6. Fullan, M. (2016). The New Meaning of Educational Change. New York: Teachers College Press.
7. Schleicher, A. (2018). World Class: How to Build a 21st-Century School System. Paris: OECD Publishing.
8. Sahlberg, P. (2021). Finnish Lessons 3.0: What Can the World Learn from Educational Change in Finland? New York: Teachers College Press.
9. O'zbekiston Respublikasi. (2023). O'zbekiston–2030 strategiyasi. Toshkent.
10. Mourshed, M., Chijioke, C., & Barber, M. (2010). How the world's most improved school systems keep getting better. McKinsey & Company.